

EVOLUTION IN PERSONAL SELF-IDENTIFICATION OF THE WOMEN OFFERING PAID LOVE IN BULGARIA FROM THE LATE NINETEENTH CENTURY TO THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY */ethno-psychological and political economy dimensions/*

Abstract: This text presents an ethno-social dissection of dual morality in society. It is dual morality about the relation to a phenomenon as old as the world - prostitution. Historically, the attitude of society towards prostitution, and the attitude of the people who practice it to society evolve. The general conclusion in this context is that in the past Bulgarian "priestesses of paid love", which have a modest social and property status, they are forced by society to conceal the behavior and "profession" her. They did not identify themselves as "selling women," they rather see themselves as victims of circumstances in their life destiny. Contrary to personal self-identification of women offering love in the past, today namely property status predetermines to a large extent not only choice, but mostly the poster of this "profession". In this sense, a way of survival in the past, today prostitution has become really a profession. The sad conclusion is that today prostitution in Bulgaria is not a specifically national phenomenon, and very visible and even compulsive integrate into European and global human trafficking.

Authors information:

Ekaterina Keremidarska
Assosiate professor, PhD
Kyustendil museum, Kyustendil
✉ k_keremidarska@abv.bg
🌐 Bulgaria

Mladen Tonev
Assosiate professor, PhD
In Department of Computer Science
and Economics in International
Economics and Administration Faculty
At Varna Free University
„Chernorizets Hrabar“
✉ mladen_tonev@abv.bg
🌐 Bulgaria

Yordanka Angelova
Senior Assistantr, PhD in Department
of Legal Sciences in Faculty of Law
At Varna Free University
„Chernorizets Hrabar“
✉ yoan123@abv.bg
🌐 Bulgaria

В доклада се изследват измененията в самооценката, степента на приемане и неприемане на реалната действителност, начините за легитимиране на статуса и положението на различните категории “леки” или “продажни” жени, предлагащи платена любов в България. Въпросните изменения се проследяват в различните периоди на съществуване на “най-древната професия” – от Освобождението и създаването на българска национална държава с обединението на Княжество България с автономната област Източна Румелия до наши дни.

Прави се диференциация между специфичните видове проституция, съществували в България в различните периоди от новата българска история – елитна, временна, тайна, явна, инцидентна, принудителна, доброволна и др. В контекста на тази диференциация се прави опит от авторите да се открият различията в самоидентификацията на жените с леко поведение и еволюцията на тази самоидентификация в хронологичен план.

Изводите на авторите представят различията в самоидентификацията на проститутките в България породени от статуса, образованието, етническата принадлежност и промените в политическата и социално-икономическа обстановка. Най-общият извод в този контекст е, че в миналото българските “жрици на платената любов”, които са със скромнен социален и имуществен статус, са принудени от обществото да прикриват поведението и “професията” си. Вътрешно в чисто психологически план те не се самоопределят като леки жени. Те се изживяват като жертви на обстоятелствата – неверни любовници, прелъстителни, изнасилвания и други неправди, които те посочват в различни показания и дознания в полицията.

Обратно, днес именно имущественият статус предопределя в голяма степен не само избора, но най-вече афиширането на тази “професия”. В този смисъл от начин на оцеляване в миналото, днес проституцията се е превърнала наистина в професия. Това се отнася не само до елитната проституция, но и до тази, която можем да определим като “маргинална”. Днес и елитната, и маргиналната проституция в България нагло се афишират и въпреки опитите за

законова забрана и за ограничаване на явлението, то не само съществува в национални рамки, но много явно се интегрира в общоевропейската и глобална търговия с “човешка плът”.

1. Същност на идентичността и самоидентичността. Диалектика на идентичността чрез другите и себеидентичността. Взаимодействие между обективно приписана и субективно възприета идентичност.
2. Характеристика на икономическата идентичност – политикоикономически разрез на социопсихологическите изжвявания. Статусни характеристики на различните видове проституция в различните времеви кванти (порции) през изследвания период.
3. Характеристика на етнопсихологическата идентичност. Промяната в конотациите (уруспии, шаврантии, чужденки, паднали жени, леки жени, проститутки, бели робини).

Увод

Идеята за настоящото изложение възникна спонтанно хода на един спор относно самооценката и самопреценката на днешните жени, занимаващи се с проституция. Поляризацията в спора оформи две основни гледни точки, които условно ще определим като гледна точка на мъжете и гледна точка на жените. Представителите на силния пол застъпват тезата, че днешните жени, упражняващи «най-древния занаят» не го правят от глад и мизерия, а просто защото имат склонност към този «занаят». Опонентките в спора, демонстрирайки известна «женска солидарност» настояват, че в този неморален бизнес попадат жени, които най-често са в безизходица. Всъщност фактите, с които изобилства пресата показват, че в бранша на платената любов момичетата, девойките и жените попадат най-вече под натиска на сутеньори и търговци на човешка плът. Изброяването – момичета, девойки и жени - не е случайно, защото всички изследвания и у нас и в чужбина показват, че стартовата възраст на проституцията слиза все по-надолу и по-надолу. Понастоящем (по приблизителни данни) тази стартова възраст е някъде около 12-13 години за една голяма част от въвличените в този особен бизнес.

Логически възниква въпросът: всяко момиче или девойка могат да се поддадат на натиск от страна на сутеньори или в сферата на тяхното влияние попадат определен контингент момичета и девойки? В масовата представа се е наложило мнението, че обект на внимание от страна на търговците на плът са момичета от определени контингенти – най-често такива, които отрано започват полов живот и които са склонни към промискуитет като сексуално поведение. Много от публикациите обаче опровергават този мит. В различните изповеди на момичета, попаднали в обсега на медийното внимание по повод на екстрадиране от други страни или по повод на различни криминални деяния, става дума за истински жертви на сутеньорската мафия. Разказите представят една нерадостна картина на момичета и девойки, които насилва са въвличени в търговията с човешка плът и с бой, заплахи и изтезания са заставяни да проституират. Подобни разкази бяха представени от анонимни тъжителки и по новините на БНТ и бТВ по повод предсрочното освобождаване на скандално известния рапър «Ванко I», осъден за сутеньорство и склоняване на жени към проституция.

Другото масово разпространено схващане, че с проституция се занимават жени предимно от ромския етнос, също не е много издържано. Вярно, че поради по-ниското образователно и културно равнище ромските момичета по лесно стават плячка на сутеньорите, но това в никакъв случай не застрахова момичетата и жените от другите етноси в България.

Всъщност диспозицията в задочния спор, който продължихме на страниците на настоящия доклад се изразява в противопоставянето на чисто икономическите мотиви на

проституиращите жени – липсата на собственост, икономическата зависимост на жените, бедността, мизерията, безработицата, механизмите на социално изключване на социално слабите хора и нравствено-културологичните мотиви, свързани с определени нагласи, стереотипи, формирани от определени житейски среди, необразоваността, ниската култура и примитивизма от друга страна, като причина за житийския избор на проституиращите жени.

Резултатът от гореупоменатия спор се трансформира в желанието на авторите на настоящия текст да приемат едно интелектуално предизвикателство и да се опитат да проследят как са се изменили през времето на новата българска държава обществените нагласи, възприятия и оценки за проституцията. И не само това, а и как самите жени, въввлечени в този неморален занаят се самооценяват и се самовъзприемат.

Ограниченото време и ограничените рамки на доклада не позволяват едно цялостно скрупулотно изследване. По тази причина сме ограничили проучването до няколко регионални архива – Варненският, Шуменският, Русенският и Кюстендилският. При това разположение превес има Източна България, но част от градовете са съзнателно избрани като места с по-изразено присъствие на жени с леко поведение – Варна и Русе като пристанищни градове, Шумен като гарнизонен град и Кюстендил като регионален курортен център.

Проституцията като явление има своите много стари исторически корени. Не случайно тя се определя като «най-древния занаят». Наред с другите повдигнати въпроси от морално и от статусно естество стои въпросът дали това явление е само «наследство от миналото» или има място и в нашето «постчовешко бъдеще»? Дори и да я приемем като отглас от миналото, от най-древните храмови сексуални практики, тя не може да се пренебрегва и в днешните й измерения. Причината за това е, че понастоящем бизнесът с човешка плът измести от първото място по приходи наркобизнеса. Дали това означава нещо като «ренесанс» за явлението «проституция» или става дума за нещо нормално, за което обаче и индивидите и обществото предпочитат да мълчат и да си затварят очите. Безразличието е удобно на всички (и на властта и на обикновените хора), защото както твърди в една своя публикация по темата Мартин Карбовски ние «дължим поклон» на хилядите труженички на платената любов. Защо дължим поклон ли? Защото според въпросната публикация те внасят в страната ни средногодишно около 500 млн. евро. Това е сума, с която (по думите на г-н Карбовски) живее почти половин България.

Ето защо ние приехме като своеобразен авторски дълг, породен от няколкото ни предишни съавторства да осветлим още някои аспекти на явлението «проституция» и като наследство от миналото и като тъжно наше настояще. В този контекст много точна е една мисъл на Пол Рикьор: «Идеята за дълг е неразделна от идеята за наследство. От една страна ние сме задължени на тези, които са били преди нас, за това, което сме. Задължението за памет не се ограничава до съхраняването на материалната, писмената или другата следа от свършени факти, то поддържа чувството, че сме задължени на тези други, за които по-нататък ще кажем, че вече не съществуват, но са съществували. Нека дългът се изплати – ще кажем ние, - но нека също така наследството се подложи на инвентаризация»¹. Такава инвентаризация е необходима, за да проследим еволюцията в представите, нагласите в оценките и самооценките, съпътстващи явлението проституция. И понеже в спора, с който започна нашето съвместно изследване нашите обекти на внимание – проституиращите жени са разпънати между оценките „безсрамници“ и „жертви“ ще завършим настоящия увод с още една мисъл на Пол Рикьор:

¹ Рикьор, П.

„Сред тези други, на които сме задължени, морално първенство имат жертвите. Тодоров² предупреждаваше по-горе за склонността на човека да се самопровъзгласява за жертва и да изисква безкрайна репарация. Той има право. Жертвата, за която става дума тук е друга жертва, различна от нас”³

1. Същност на идентичността и самоидентичността. Диалектика на идентичността чрез другите и себеидентичността. Взаимодействие между обективно приписана и субективно възприета идентичност.

Идентичността и самоидентичността имат множество дефиниции в зависимост от контекста, в който се проецират тези понятия. Независимо, че в случая имаме конкретна задача относно идентификацията и самоидентификацията на определена група от хора – жените, предлагащи платена любов, ние ще се опитаем да ги вметим в някои от категоризациите и типологизациите, относно идентификацията и самоидентификация в специализираната литература.

Нашето авторско виждане е по-опростено и лишено от философски багри и социологически ракурси. Ние приемаме идентичността като социално-оценъчна категория. Тя се изразява преди всичко в типологизиране на отделни характерни черти, които рязко отличават даден индивид или група индивиди от общото множество. Същевременно ние имаме основание да твърдим, че за всеки индивид са възможни множество идентичности, както и множество социални роли и дори множество конкретни позиции в рамките на една и съща социална роля. Ако идентификацията на дадна жена като „проститутка” е изведена на базата на факт, че тя предлага секс услуги срещу заплащане и това е една нейна идентификация, то тя може да се съчетава с множество други такива идентификации като например идентификацията като религиозна жена, като жена-майка, като собственичка на някаква недвижимост или на някакъв бизнес. Това съвсем не са взаимно изключващи се идентичности особено в сферата на елитната и дори в сферата на професионалната проституция. В идентичността си на проститутка дадена жена е възможно да има множество социални роли – да бъде елитна, професионална или маргинализирана проститутка. Като статусни роли една жена може да квантифицира поведението си – в едни моменти да се държи и да действа като лека жена (спрямо дадени субекти, ползващи нейните услуги) в други моменти да се опитва да имитира благочестива домакиня и съпруга или да бъде строго морална жена с други субекти, спрямо които тя няма интерес да е разквива като лека жена. Подобни смени на житейското поведение не са редки и са дори типични за някои видове проституция като инцидентната и временната. В рамките на дадена социална роля са възможни също различни конкретни позиции. Разликата тук е, че докато социалните статусни роли са съвместими в рамките на дадена идентичност, както и дори няколко идентичности могат да се припокриват в нравствения портрет на даден индивид, то за конкретните житейски позиции такова припокриване е невъзможно. Обикновено те се взаимоизключват – не може една проститутка да е едновременно и честна и нечестна в договарянето с конкретен клиент. Спрямо различни клиенти е възможно различие в конкретните позиции, но не и спрямо един определен субект. По същия начин не е възможно дадена жена от занаята да е едновременно безсрамна и свенлива с един единствен клиент. Затова е тези житейски позиции се характеризират като „конкретни”

² Цветан Тодоров – български интелектуалец, философ, живеещ във Франция.

³ Рикьор, П. Цит. съч., с.

доколкото те визират конкретен субект на проявление.

Изследователите на идентичността не слизат до това ниво на конкретика, но за нашето изследване то е много важно, защото действията на проститутките са в един особен свят на интимността, където наред със стереотипите съжителствуват и някои специфични психологически моменти, продени точно от тази интимност. Нерядко сме гледали по филми и сме чели по книгите за леки жени, които имат принципи от типа „да не се влюбват в клиенти”, „да не завързват приятелства с мъже”, „да не се целуват по време на сексуален акт”. Това са ограничения самоналожени именно поради факта, че колкото и да е устойчива една жена, колкото и обръгнала да е, тя си остава в плен на своите женски блянове и фантазии, които средата е култивирала – един фантазен свят на забравената Пепеляшка, Снежанка, която чака своя принц.

От пъстрия набор дефиниции, които съществуват в специализираната литература относно идентичността, най-приложима за нашата цел е тази на Мануел Кастелс: “Под идентичност, така както се отнася до социалните актьори, разбирам процес на конструиране на значение на базата на някакъв културен атрибут или сроден набор от културни атрибути, който (които) получав(т) приоритет над другите източници на значение. За даден индивид или за селективния актьор е възможно да съществуват множество идентичности. Въпреки това подобен плурализъм е източник на стрес и противоречие, както в репрезентациите на Аза така и в социалното действие. Това се дължи на факта, че идентичността трябва да се разграничава от онова, което социолозите традиционно са наричали роли и ролеви набори. Ролите (например, човек да е майка, работник, съсед, войнстващ социалист, синдикален член, вярващ и пушач едновременно) са дефинирани от норми, структурирани от институциите и организациите на обществото... По-просто казано идентичностите организират значението, ролите – функциите.”⁴

Кастелс обръща внимание на честото смесване на идентичността със социалните роли. Едно по-сериозно разграничение на тези две понятия е необходимо, доколкото самата идентичност се изразява както отбелязва Е. Ериксон чрез две идентичности – вътрешната самоидентификация на индивида и външната идентификация като член на някакво човешко подмножество. За Ериксон идентификацията е ”процес, разположен в същността на индивида, но и в същността на неговата общностна култура – процес, който фактически формира идентичността чрез две идентичности”⁵. Във рамките на всяка от двете идентичности – самооценъчната и тази, която е резултат на обществена оценка са възможни социални и статусни роли. В един и същи документ нерядко виждаме писмено свидетелство за дадена жена, регистрирана от полицията като проститутка две съжителстващи си роли – на жертва и блудница, на прелъстителка и на прелъстена. В някои от списъците на полицията в периода между двете световни войни, които сме проучвали във връзка с настоящото изложение, една и съща жена е посочена като съпруга на определен човек и същевременно като жена с леко неморално поведение, предлагаща платена любов. По разбираеми са промените в социалните роли. За много от регистрираните в полицията проститутки се срещат данни в нарочните списъци на проститутки и сводници, че вече като омъжени жени имат добро и морално поведение. Това означава, че статусните промени са по-лесно представими и по-приемливи от обществото като хронологически азличими и следващи един след друг, но не и като едновременност.

⁴ Кастелс, М. Информационната епоха, Икономика, общество, култура, том II - Силата на идентичността. – София: ЛиК, 2006, с. 19.

⁵ Ериксън, Е. Идентичност. Младост и криза. С.НИ, 1996., с. 42.

Мануел Кастелс говори за три аспекта на идентичността:

Легитимираща идентичност: въведена от доминиращите институции на обществото, за да разширят и рационализират господството си спрямо социалните актьори...;

Идентичност на съпротивата: генерирана от онези актьори, нсамиращи се в позиция, която е обезценявана и/или маргинализирана от логиката на господството и по този начин те изграждат защитни окопи за оцеляване на базата на принципи, различни или противопоставяни на тези на обществените институции...;

Проектна идентичност: когато на базата на наличните и достъпните за тях културни материали социалните актьори изграждат нова идентичност, предефинираща позицията им в обществото и чрез това целят постигането на трансформация на цялостната социална структура.⁶

За проституцията като явление е характерна именно легитимирщата идентичност. Разбира се, доколкото повечето култури, (особено евроцентричните) процедурат „изключващо“ и отхвърлят жертвите на проституцията, т.е. самите „актьори“, то вътрешната самоидентификация на тези „актьори“ може да се интерпретира и като „идентичност на съпротивата“. В случая обаче това не е съпротива срещу самото общество, целяща признание и социално включване като „тип“ микросоциум, а е по-скоро съпротива срещу „включването“ в специфичния микросоциум на проституиращите жени. И тук именно може да се види слабостта на съпротиват на този специфичен вид „актьори“ – жените, които са заставяни да проституират. Те рализиран тази „идентичност на съпротивата“ поединично, разединено, всяка сама за себе си. Това ги прави лесна плячка на домогванията на търговците на плът.

Разбира се, подобна визия веднага ще срещне опоненти – част от жените проституират по собствено желание и решение. Сигурно има и такова подмножество сред проституиращите жени. Трудно е да се установи неговият дял в общия брой на жените, предлагащи платена любов. Трудностите идват от няколко посоки:

1. Може да се предположи, че част от елитната проституция и някаква част от професионалната се практикува от жени, които доброволно и съзнателно са избрали този начин на живот и препитание. Поради факта, че и двата вида проституция и елитната и професионалната имат легенда за пред обществото, то самото явление не може да се очертае като мащаби дори приблизително. Още по-трудно е в тези неясни очертания да се открие делът на тези, които целенасочено и съзнателно са избрали да проституират.
2. Маргиналната проституция, която обикновено е тайна, също трудно подлежи на измерване. Дори и да бъде очертана в някакви рамки, тук възниква нов проблем. Почти всички проституиращи жени, чиито действия можем да класифицираме като маргинална проституция при „осветляване“ от страна на медиите се представят като жертви. В случая можем само да допускате, че част от тях също съзнателно са избрали този живот, независимо от причините, които най-често са изтъквани – безработица, мизерия, неграмотност, измами и други подобни.
3. Доколкото и в миналото и сега има случаи на временна или инцидентна проституция, то при тях деянието е определено напълно съзнателно и целенасочено. Проблемът е, че този тип проституция най-трудно се доказва и почти няма случаи на регистрация, освен като махлянско обществено мнение. Случаите на инцидентна и временна проституция на практика не могат да се обхвалят статистически по никакъв начин, освен ако не станем свидетели на някакви масови самопризнания.

⁶ Кастелс, М. Цит. съч., с. 20

4. Една голяма част от житйските ситуации, при които жените предлагат секс за да запазят работата си, за да правят кариера, за да се домогнат до някакво благо обикновено не се броят като проституция. Но една по-широка дефиниция на явлението „проституция” би ни задължила да отнесем и тези ситуации към проституцията, защото тук става дума за секс срещу облаги, които впоследствие се трансформират в парични знаци – заплати, бонуси, екстри към възнаграждението от типа на служебни коли, телефони, командировки в чужбина, включване в различни властови структури, достъп до икономически важна информация и пр. Тук изборът на тази категория жени е съвсем съзнателен и целнасочен с изключените, при които някои мъже и жени злоупотребяват с власт. Такива случаи, които получиха по-сериозно медийно внимание, имаше през деветдесетте години в Сливенския гарнизон на Трета армия от тогавашния състав на Въоръжените сили на Република България.

Съзнателно се спираме на тези трудности, защото те имат отношение именно към двата проблема, които са в центъра на авторовото внимание – и проблема за обществената идентификация на явлението проституция и този за самоидентификацията на „онепрвданите носители” на това явление.

Според Томас Шеф при някои процеси на идентификация и самоидентификация “възниква чувството на отчуждение, от една страна и негодуванието срещу несправедливото изключване политическо, икономическо или социално”⁷ Ако отново се фокусираме върху проституцията то определено можем да говорим за „отчуждение”, но главно външно. Тук „отчуждението” е налице, само за тези, които имали неблагоприятното да афишират по някакъв начин своя „занаят”. За всички, които го практикуват тайно и са успели да се опазят от медийно или обществено „осветляване” не можем да говорим за отчуждение. Скромно и морално живещите хора ги припознават като част от „своите”. Само техният така да се каже „вътрешен глас”, или ако предпочитате „съвестта им” е тази, която безгласно, само дълбоко в тях самите ги самоидентифицира като проститутки. Веднъж обаче разкрити те бързат да заемат позата на жертви. Тук вече нещата са алтернативни. Или са действително жертви или съзнателно заблуждават за да снемат персоналната отговорност и да я делегират на обществото.

Ако отново се върнем на тезата на Т. Шеф за „негодуванието”. Има ли такова от страна на проституиращите жени? Да, но отново само при тези, които са се афиширали като такива и които обществото се опитва да изолира и да отчужди именно по този признак. При тайните проститутки, при тези, които са избрали специфични начини за заплащане – не в брой а като различни професионални, информационни и прочее услуги няма подобно негодувание, защото те не са изключени. Напротив, те са здраво окопали се в редиците на морално живещите хора и нямат и ни най-малък повод за негодувание, защото те не са изключени. Нещо повече, те са и политически и социално и най-вече икономически по-включени от морално живещите хора. Тук е мястото да кажем, че точно за тази подгрупа хора се отнася „проектната идентичност” на М. Кастелс, при която „социалните актьори изграждат нова идентичност, предефинираща позицията им в обществото и чрез това целят постигането на трансформация на цялостната социална структура.” Това точно наблюдаваме – понастоящем привърженичките на подобно поведение (секс срещу услуги) стават толкова много, че започваме да наблюдаваме именно „предефиниране” на позиции и от там обществени трансформации. Става дума за трансформации в общественото приемане на подобно поведение. То започва да се приема за

⁷ Scheff, Thomas Emotion and identity: a theory of ethnic nationalism, in Calhoun (ed.) pp. 277-303, p. 281.

нормално и от него се отърсва всякакъв намек за нещо непочтено, немрално и пряко проявяващо се като особен вид проституция.

Според Питър Бъргър и Томас Лукман процесът на изграждане на образ за себе си включва диалектика между идентичността чрез другите и себеидентичността, между обективно приписаната и субективно възприетата идентичност.⁸ В случая Бъргър и Лукман обръщат внимание на връзката между идентичност и самоидентичност. Каква е връзката между тях в контекста на проституцията? Тя определено е в зависимост от това за какъв вид проституция говорим. При елитната и отчасти при професионалната проституция има такава връзка и припокриване. Определено такава връзка отсъства изцяло при особения вид проституция при която се редлага секс срещу услуги и прочее непарични блага. В тези случаи дори и обществото да окачестви подобно деяние като някакъв скрит вид проституция, самооценката на извършителя/извърштелката е много по-различна. Разбира се тук самооценките обикновено варират според хората, част от тях се самоидентифицират като практични; находчиви; пробивни; напористи, не признаващи никакви прегради и препятствия; амбициозни и умещи да „отворят всяка врата”. Едва ли тази категория хора и жени преди всичко се изживяват и се възприемат като безскрупулни, безцеремонни, безпринципни, кариеристки, агресивни, действащи на принципа целта оправдава средствата. По е вероятно те да допускат за самите себе си, че са донякъде лекомравни и лекомислени, флиртаджии/флиртаджийки, любители/любителки на лукса и в известна степен „пушчави”, т.е. не могат да устоят на някой по-интересен и по-паралелен представител на другия пол (съвсем съзнателно интерпретираме самооценките и в двата рода – мъжки и женски – защото не само жените но и немалка част от мъжете демонстрират подобно поведение – секс срещу услуги - както спрямо жени, така и спрямо мъже).

При маргиналната проституция тайната и явната също липсва изразна връзка между обществена идентификация и самоидентификацията. В този случай първо е трудно да се говори за „самоидентификация”. Това е комплексен процес на осмисляне на положението в обществото, в средата, процес на самопреживяване, на самооценка и сберазграничаване. При масата нискокултурни и необразовани представителки на маргиналната проституция едва ли е уместно подобен процес в цялата му комплексност. При тази подгрупа на проституиращите жени можем само да говорим за имплицитна самоидентификация, главно подсказана и то в редките случаи на медийно осветляване. В тези редки случаи жените използват подсказани от интервюиращите или от разпитващите следователи понятия, главно с цел да снемат вината от себе си и да я делегират на някой друг – семейството, сводника (много рядко поради страх от наказание), обществото или някакво стечение на обстоятелства. Можем да определим тази самоидентичност като „подсказана” или като „приписана”. Тя най-често е резултат на текста във формулярите, които проститутките са попълвали, когато са регистрирани от полицията да кажем в Царство България в периода между двете световни войни.

Една от характеристиките на идентичността, представена от П. Близнаков и М. Петрова също налага уговорки, ако решим да я прилагаме спрямо процесите на идентификация и самоидентификация при проституиращите жени. Според Близнаков и Петрова „при идентичността има добиване на съзнание за себе си, за своята отлика от другите, но и за своята тъждественост с тях”.⁹ Ако в миналото акцентът във самоидентификацията при

⁸ Близнаков, П. М. Петрова Процесите на икономическа идентичност в България. – Годишник на ВСУ, том XI, 2005 г. с. 386.

⁹ Близнаков, П. М. Петрова, Цит. съч. с. 387.

проституиращите е бил върху „тъждествеността“ с другите морално живеещи хора, то понастоящем този акцент е прместен върху „другостта“, върху отликата от другите, нравствено запазените и извсени хора. В мналото независимо от положенето си на „паднали жени“ проститутките се стремят да се задомят, да създадат семейство. Това е външната прилика с „другите“ жени. Тя не е гаранция за отказ от проституиране. Но архивите на полицията, говорят за немалък брой проститутки, които след омъжването си се ползват с добро име, имат морално поведение, слушат и уважават мъжете си. Разбира се има и обратни случаи, когато омъжени жени напускат мъжете си и започват да „блудстват“ с други мъже.

Днес трудно можем да говорим за подобен стремеж за „тъждественост“ с другите в нравствено-морален план. Стремежът към тъждественост е външен, белегов. Целта е да се уподоби благосъстоянието на хората, които не са известни като „преки участници“ в явлението „проституция“, било тя мъжка или женска. Когато имаш белезите на благосъстоятелните хора – жилище, кола, хубави дрехи, пари и прочее блага ти си като другите. Днес хората се самоидентифицират предимно чрез вещите и чрез материалния свят, в който пребиваваме. Това е най-честото оправдание на жените, избиращи лекия занаят. Преди много години, в зората на демократичните промени у нас, когато все още се получаваше евтина съветска преса, в списание „Крокодил“, (колкото и да е неуместно да е като трибуна за подобна сериозна материя) някакъв автор, изследващ проблемите на проституцията във все още съществуващия тогава Съветски съюз представя редица интервюта с проститутки, главно от Москва и Ленинград. Една от интервюираните дами обяснява, че е много по за предпочитане да живеш дори и само 2-3 години като елитна проститутка, докато конкуренцията не те изхвърли като „гарова проститутка“, отколкото цял живот да превиваш гръб над шевната машина или над тъкачния стан за 80 рубли на месец, да гледаш деца да слугуваш на съпруг, който рядко изтръпява. И тук идваме до голямата промяна в ценностната система на поколенията. Именно тя ще бъде във фокуса на нашето внимание в по-следващата част на изложението. Преди това, обаче е необходимо да бъдат изяснени някои характерологични особености при идентификацията и самоидентификацията при различните видове проституции тяхната еволюция в хронологичен план.

2. Характеристика на икономическата идентичност – политикоикономически разрез на социопсихологическите изжвявания. Статусни характеристики на различните видове проституция в различните времеви кванти (порции) през изследвания период.

Като начало на стоящия анализ е резонно да бъдат очертани няколко типологизации в сферата на явлението „проституция“. Най-често тя се подразделя на *тайна* и *явна*. И в миналото¹⁰ и днес тайната проституция доминира като численост и като размерност на печалбите и като по-широка контактна сфера с кримиконтингента, както у нас, така и зад граница.

В рамките на тайната проституция могат да се диференцират три основни подгрупи според „стандартите“ и „тарифните ставки“ при предоставяните секс услуги. В най-груб план

¹⁰ В „Изложение за Русенския окръжен управител М. Юрданов“ – Състояние на Русенски окръг – 1906-1907 г. – Русе: Печатница Ст. Ив. Роглев, 1907 на стр. 58. четем: „Да се изкорени съвършено тайната проституция е невъзможно по причина, че липсва един строг специален закон...“ В същото „Изложение...“ се дава информация за тайната проституция в Разград на с. 60: „Тайната проституция в гр. Разград е доста разпространена. Също забелязва се подобно нещо и между турското население по селата...“

могат да се разграничат елитна, професионална и маргинална тайна проституция. При условие, че говорим за прикрито обществено явление, то и при трите подвида на тайната проституция съществува „легенда”, маскировка за пред обществото.

Най-често елитните проститутки се легитимират пред обществото като собственички на крупна недвижимост, като заможни вдовици или разведени жени или като притежателки на собствен (предимно дребен и среден) бизнес. Именно доброто имотно състояние и демонстрираната икономическа независимост са най-доброто прикритие на този вид проституция. Наличието на богатство, финансовата осигуреност изключва стандартните причини за поява на проституцията – бедността, мизерията, безизходицата, икономическата зависимост и социалното изключване. Привидно предлагането на секс услуги срещу заплащане изглежда нелогично за тази група проституиращи жени и мъже. Те не са бедни, не са отхвърлени от обществото, имат солидни източници на доходи и сериозни финансови акумулации. Това предполага и особено високи тарифи за предоставяните услуги, които обикновено са придружени с лукс и екстри. Именно последните стимулират търсенето в този подсегмент на пазара на човешка плът. Мотивът на хората, занимаващи се с елитна тайна проституция е основно финансов, като в случая става дума не за пари въобще, а за изключително много пари. Именно този мотив дава основание да се заключи, че този житейски избор – предлагането на скъпи секс услуги, неясно и конфиденциално е съвсем съзнателен, а самите действия в тази насока са целенасочени и се базират на древноримския принцип „Парите не миришат”.

Тайната елитна проституция е най-трудно доказуема. Публична тайна е, че тя съществува почти навсякъде по света. Обикновено срастването на този контингент с властимащите и със силните на деня го прави недосегаем за закона. Елитната тайна проституция се приема от обществото като един вид „екстра” за представителите на платежоспособното подмножество от хората. В киното и в литературата има немалко примери за тайна елитна проституция като например филма на П. Бонюел „Дневна красавица” с Катрин Денюв, култовия филм „Рим на аристократите” на М. Антониони и др. подобни.

Поради малобройността на практикуващите в сектора на тайната елитна проституция обществото обикновено е толерантно към това явление. Негласно се према, че явлението не си струва усилията за контрол и регулация, доколкото засяга нищожен процент от представителите на елитите – политически, икономически, военни, културни и пр. Нещо повече, поради своите контакти с високо поставени мъже и жени, хората от сектора на елитната тайна проституция нерядко са в центъра на обществения светски живот в дадена страна или регион. Част от тях са дори и обект на медийно внимание, за определени моменти те са дори знакови фигури, своеобразни местни и дори световни знаменитости (Илона Сталер беше дори депутат в Италианския парламент). Всичко това прави образът на тази група мъже и жени някак си привлекателен в очите на по-младото поколение, което все още не е съумяло адекватно да градира ценностите си в персоналната си ценностна система. Не е за учудване, че при една анкета в естонско средно училище в края на 80-те години по-голямата част от девойките определят като своя житейска цел и желание, а дори и като бъдеща професия да станат елитни „валутни” проститутки, а най-голяма част от младежите желаят да се реализират като бармани и управители на развлекателни заведения.

Самите елитни проститутки, които тайно упражняват занаята също не се възприемат като леки или пропаднали жени. Напротив, те приемат поведението си като практичност, като умение добре да си правят сметката и изгодно да изтъргуват своите природни и социални дадености – сексапил, интелигентност, добра легенда, умението си за пласмент (нерядко без

значение към кой от двата пола). Те възприемат своята тайна дейност като „счетоване на приятното с полезното”, още повече, че те реализират съответните услуги в луксозни и приятни условия и в голяма степен определят „правилата на съответната сексуална игра”.

Като цяло можем да обобщим, че обществената индикация спрямо елитната тайна проституция е толерантна и дори може определено да се каже индиферентна към това явление. Самоидентификацията е много по-встрани от адекватната. Вътрешно никой от действащите в този пазарен подсегмент не се възприема като проституиращ човек, а по-скоро като делови човек. В представите на тази група хора сексът и бизнесът са тъждествени като схеми и като дейности.

Професионалните тайни проститутки (независимо дали говорим за мъже или жени) се рализират като професонлно прикритие в много широк диапазон. Част от тях, които са създали за себе си легендата за пред обществото като манекени, фотомодели, певци, певици, артисти, музиканти, компаньонки и др. се ”преливат” в посока към елитната тайна проституция, (особено в случаите, когато успеят да акумулират богатство, което да им осигурява финансова независимост и високи доходи). Друга част от професионалните тайни проститутки, които са „маскирани” като сервитьорки, барманки, камерирки, хигиенистки и пр. се припокриват и се смесват с представителите на третия подвид тайна проституция – маргиналната.

Това, което отличава професионалните тайни прститутки от елитните такива е *наемният им статус*. Докато елитните проститутки и тайни и явни движат или управляват собствени бизнеси и активи, то професионалните тайни проститутки и в официалния си и в прикрития „занаят” работят обикновено за някого другиго. Не е изключено част от тях да работят и само за себе си, т. е. да нямат сутеньор или покровител, но това е рядко явление най-вече поради „парцелирането” и разпределението на сферите на влияние и в този „сенчест бизнес”.

Това, което отличава професоналните тайни проститутки от маргиналните тайни проститутки е обстоятелството, че последните обикновено не работят или в най-добрия случай упражняват непривлекателен, нискоквалифициран и с нисък обществен статус труд в непрестижни професии – физически работнички и работници, чистачи, санитарни и пр.

Спрямо професионалната тайна проституция обществените нагласи като цяло са негативни. В сферата на публичните дебати това явление среща както подкрепа и апел за легализация така и крайно отрицание и призив за преследване със законови средства до крайна законова забрана. На практика в общественото отношение и нагласи към явлението тайна професионална проституция се проявява синдромът на „двойствения морал”.

Самите „професионалисти/ки” на тайния „фронт” съвсем съзнателно са избрали това „доходоносно занимание”. Разбира се в значително по-голямото множество на тази подгрупа в света н тайната проституция има и хора, които са заставени да проституират и със средствата на принудата – силова, икономическа, властова (култовия филм „Маргарит и Маргарита” от началото на 90-те години).логично е да се предполага, че това е обаче по-малката част от „професионалистите/ките”. Обикновено на своя прикрит занаят повечето гледат като на „необходимо зло” или като на „по-малката от двете злини” – или да си беден и да вегетираш на една заплата или да се „котираш” и добре да се продаваш. Със тайния „занаят” избягваш мизерията само срещу „някакви угризения на съвестта” и риска тази скрита страна от твоя личен живот да стане по някакъв неприятен повод обществено достяние. За хора, кито не са публични личности дори и този риск е несъществен. Не е изключено част от тайните професонални проститутки да се самоизживяват като жертви на системата, на обстоятелствата или на конкретни индивиди, пряко виновни за вълличанто им в бизнеса.

Третата подгрупа – тайните маргинални проститутки са най-многобройните. Те оперират

в нископлатения сектор на пазара на секс услуги и срещат значително търсене при относително ниските цени на своите услуги. Същевременно те са и най-рискови и като сексуални обекти и като начин на живот и най-вече като социална среда. По тази причина малко от тях доживяват дълбока старост. В най-общ план тук попадат мъже и жени, които са неграмотни и слабограмотни, нискокултурни, социално неадаптивни, примитивни като лични потребности и като индивидуално и дори групово поведение. Рядко някой от този подконтингент има добра, постоянна и гарантирана работа. Дори и да е налице заетост с такива характеристики, обикновено тя нископлатена и гарантира силна кономическа зависимост на съответния индивид от каквито и да било други доходи и активи.

Независимо, че обществеността винаги е осъзнавала трудната съдба и безизходицата на тази подгрупа проституиращи субекти, тя никога не е била толерантна към тях и в миналото и дори днес. Именно този „сегмент” на пазара на човешка плът е обект на обществено изключване, абстрахиране и гузно премълчаване. Именно този подвид на тайната проституция е най-преследван и обругаван. Същевременно общественото мнение е издигнало нещо като „стена на мълчание” около проблемите, пораждащи тайната маргинална проституция. Тя е един вид „табу” и за коментар и за медйна експликация. Дълбоко в себе си хората като че ли се надяват това явление да „отмре” и да остане спомен от миналото с подобряването на средата и на качеството на живота. Подобни надежди са нпразни. За това свидетелствуват не само цитираните по-горе доклади за Русенския окръжен управител, но и самата логика на явлението. Ако икономическото положение на хората в сектора на тайната маргинална проституция се подобри то тя ще се прелее в професионалната и дори в елитната тайна проституция, но едва ли ще изчезне като с магическа пръчка. Проблемът е, че консуматорското общество, преמודелирйки ценностната система на множеството от хората непрекъснато задава все по-високи и по-високи жизнени стандарти. Същевременно конвенционалните източници на доходи – труд, недвижимост, интелектуална собственост сравнително изостават от темпа на жизнените стандарти. Разривът поражда неудолетвореност и стремеж към търсене на компенсаторни доходи и варианти за подобряване на стандарта. Доходите от проституция се оказват най-лесно достижимите за една голяма част от хората, притжавачи подобни нагласи и успели да преמודулират ценностната си система.

Що се отнася до варианта на избор – дали да проституира даден субект или не – при тайната маргинална проституция обикновено публикациите сочат, че в мнозинството си проституиращите са принудени да проституират. Средствата на ринуда са не само разнообразни, но най-често те се проявяват комплексно. Силовата принуда успява, защото нерядко е съчетана с икономическа, социална и дори понякога политическа принуда (тогава когато даден субект е неудобен на властта и тя го дискриминира и ограничава като личностна и професионална реализация). Точно субектите в сферата на тайната маргинална проституция имат най-голямо основание да се самоопределят като жертви и на системата и на средата и на конкретните обстоятелства в техния живот.

Самата маргинална тайна проституция може да с подраздели на инцидентна, временна, постоянна, самостоятелна и такава която е „под закрила” на сутеньор ил на човек във властта. Тези подформи на маргиналната тайна проституция са донякъде обяснени и представени в една предишна публикация на авторите по темата и затова няма да бъдат обкт на отделно

внимание и анализ¹¹.

Явната проституция също се подразделя на три под вида – *елитна* (много добре представена във френския филм „Подаръкът” със София Лорен), *собствено професионална* и *аматьорска*. Особеното при явната проституция е, че тя се легализира или на базата на специално приети и действащи закони или на границата на действащите закони на основата на правната презумпция, че всичко, което не е изрично забранено (с нарочен, конкретен закон) е разрешено.

В Република България проституцията не е разрешена. Тя трудно може да се афишира в явния ѝ вид. На границата със закона обаче съществуват множество варианти на явна проституция зад почти прозрачната „фасада” на законни бизнес-дейности. Съществуват идеи и законопроекти за легализирането на проституцията, като известния закон „Доган”. За момента проституиращите български граждани са проблем повече за новите ни съюзници от Европейски съюз като Испания, Гърция, Италия, Холандия, Франция, Германия и много по-малко за самата България. Тук у нас на място вегетират предимно маргиналната тайна проституция и донякъде явната аматьорска. Последната е съвсем символично прикрита като компаньонски услуги, центрове за здравословни и еротични масажи, студия за релакс и медитация и други подобни. Разбира се и елитната и тайната проституция се радват на внимание от платежоспособните клиенти – мъже и жени, доколкото позволяват мащабите на местното платежоспособно търсене на този специфичен вид услуги.

При явната и собственопрофесионалната и аматьорска проституция има известно припокриване между външната обществена идентификация и съответните ѝ роли с вътрешната самоидентификация на „актьорите”.

References:

1. **Bliznakov, P., Petrova, M., 2005:** Protsesite na ikonomicheska identichnost v Bulgaria. – Godishnik na VSU, tom XI, 2005
2. **Eriksan, E., 1996:** identichnost. Mladost i kriza. S.NI, 1996
3. **Kastels, M., 2006:** Informatsionnata epoha, Ikonomika, obshtestvo, kultura, tom II – Silata na identichnostta. – Sofia: LiK, 2006.
4. **Keremidarska, E., Tonev, M., 2008:** Avtobiografichnoto v priznaniyata na prostitutkite pred politsiyata – etnografski I sotsialno-ikonomicheski eksplikatsii (na bazata na politseiskite arhivi v perioda 1926-1944). - // Balkanistichen forum’08, „Avtobiografichni traektorii na Balkanite“ kn. 1-2, 2008, Blagoevgrad: Yugozapaden Universitet “N. Rilski“, p. 102-114.
5. **Todorov, Ts.**– bulgarski intelektualets, filosof, zhiveesht vav France.
6. **Scheff, Thomas:** Emotion and identity: a theory of ethnic nationalism, in Calhoun (ed.) pp. 277-303, p. 281.

¹¹ Керемидарска, Е. М. Тонев – Автобиографичното в признанията на проститутките пред полицията – етнографски и социално-икономически експликации (на базата на полицейските архиви в периода 1926-1944 г.). - // Балканистичен форум’08, „Автобиографични траектории на Балканите“кн.1-2, 2008, Благоевград: ЮЗУ“Н.Рилски“, с. 102-114.